

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра соціології

**ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАСЕЛЕННЯ МІСТА
МИКОЛАЄВА**

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконав:

студент VI курсу групи 663М

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові
науки»

Спеціальність: 054 «Соціологія»

Кравченко Вячеслав Володимирович

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Фесенко Артур Михайлович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний світ переживає глобальні зміни, зокрема це можна продемонструвати на прикладі оперування сучасними інформаційно-комунікативними системами. Так, сучасна людина може за мить віртуально «переміститися на тисячі кілометрів», не виходячи зі своєї кімнати. Більш того, вся планета поступово перетворюється на єдиний соціальний простір, який неодмінно диктує стандарти соціокультурного середовища – від стереотипів поведінки і до ідеалів, духовних запитів, нарешті, самої ідентичності людей. Дані процеси теж викликані глобалізацією – неоднозначним явищем, яке, з одного боку, допомагає людям з різних куточків Землі краще розуміти один одного, «стираючи національні кордони», але з іншого боку, – спричиняючи ризик втрати соціокультурної унікальності та її сприйняття у свідомості людей та соціальних спільнот, їхньої історично та цивілізаційно обумовленої ідентичності, як національної, так і регіональної, а стосовно мешканців міст – також і міської.

Загалом, будучи соціокультурним феноменом, ідентичність як продукт ідентифікації завжди передбачає наявність певних уявлень про соціальний світ та місце самого носія ідентичності у ньому; такі уявлення є передумовою ідентифікації, визначаючи набір і характеристики позицій, з якими можливо ідентифікувати себе інших.

В умовах зростання рівня територіальної мобільності суспільства доволі актуальною проблемою стає формування стійкої міської ідентичності, яка забезпечує функціонування єдиного духовного «коду» міста, а також сприяє конструюванню сприятливої соціокультурної атмосфери всередині міського середовища та підвищенню консолідації міської спільноти. Звідси актуалізується й пошук соціальних механізмів та практик, що забезпечують формування позитивної та сталої міської ідентичності, яка б підтримувала унікальність міста, а також сприяла б підкресленню відмінностей одного

міста від іншого, що важливо для створення комфортної моральної атмосфери проживання для його мешканців.

Дана тема та її дослідження є важливою для сучасних українських умов, для південного регіону України у розрізі особливостей міської ідентичності, адже Миколаїв, заснований як один із форпостів Російської імперії XVIII ст., нині має свої особливості та проблеми інтеграції у сучасне українське суспільство саме у соціокультурному плані. Відштовхуючись від нещодавніх суспільно-політичних подій в Україні, які не минули і південноукраїнські міста, питання міської ідентичності набувають особливої актуальності, внаслідок чого структурні складові та спрямованість такої ідентичності, співвіднесені із загальноукраїнською ідентичністю, мають бути предметом моніторингових досліджень. Це є особливо важливим є важливим з огляду на сучасні реалії «війни смислів», в яких нині перебуває українське суспільство.

Об'єктом дослідження є міська ідентичність.

Предметом дослідження є особливості міської ідентичності сучасності на прикладі м. Миколаєва.

Мета дослідження: охарактеризувати міську ідентичність, сформовану за сучасних історичних та соціокультурних умов на теренах м. Миколаєва.

Досягнення зазначеної мети обумовило вирішення наступних дослідницьких завдань:

- здійснити теоретичну інтерпретацію понять «ідентичність», «місто», «міська ідентичність»;
- дослідити проблему міської ідентичності у соціологічному дискурсі;
- висвітлити методологічний та методичні аспекти соціологічного дослідження ставлення людини до свого міста;
- проаналізувати існуючий досвід соціологічних досліджень сприйняття міста його мешканцями;

- виявити та дослідити особливості міської ідентичності жителів міста Миколаєва, розкриваючи образ міста в уяві різних груп його мешканців;
- здійснити порівняльний аналіз міської ідентичності миколаївців та мешканців іншого великого міста України (на прикладі м. Харків).

Наукова новизна отриманих результатів. На основі аналізу джерельної бази та власного емпіричного дослідження, автором досліджено й проаналізовано структуру та специфіку міської ідентичності жителів міста Миколаєва.

Практичне значення дипломної роботи полягає у тому, що її матеріали, теоретичні положення та висновки значно розширюють сучасні знання з таких наукових дисциплін, як соціологія міста, соціологія урбанізаційних процесів, соціологія особистості, а також можуть використовуватися для написання курсів лекцій, підручників та навчальних посібників. Результати авторського емпіричного дослідження можуть слугувати базисом для розробки та реалізації програми задля покращення ситуації із міською ідентичністю миколаївців.

Апробація результатів роботи. Основні результати дослідження доповідалися на Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2015» та «Могилянські читання – 2016».

Публікації:

- Кравченко В. В. Проблеми сучасної української молоді на ринку праці.// Студентські наукові студії : Молодіжний науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Випуск 11(55). – С. 55–58 .
- Кравченко В. Політична реклама в передвиборчій кампанії 2015 р.: соціологічний аналіз// Студентські наукові студії : Молодіжний науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – Випуск 22(66). – С. 42–45 .

Структура дипломної роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів основної

частини (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (найменування) та додатків у кількості __. Загальний обсяг роботи становить __ сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, розкрито наукову новизну, методи та теоретичне значення дослідження.

У **першому розділі «Міська ідентичність як предмет соціологічного дослідження»** розкрито теоретичну інтерпретацію понять «ідентичність», «місто» та «міська ідентичність», постановка проблеми міської ідентичності у соціологічному дискурсі. Розділ включає в себе два підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Теоретична інтерпретація понять «ідентичність», «місто» та «міська ідентичність» (міждисциплінарний аспект)»* визначено, що міська ідентичність – це компонент соціальної ідентичності особистості, соціокультурний конструкт, що формується в результаті ідентифікації людини з конкретною міською спільністю і визначається засвоєнням і відтворенням символічного капіталу міста, соціальних норм і стилю життя, які об'єднують жителів даного міста. На формування міської ідентичності впливає три групи чинників, а саме: а) стабільні фактори: місце розташування міста, клімат, історія міста; б) змінні фактори: розмір населення міста, зовнішній вигляд міста, добробут жителів, культурні традиції місцевої громади; в) символічні чинники: міська символіка, політичний клімат, культурні коди поведінки жителів, знакові події, знакові особистості, мода на окремі товари і послуги, характер комунікацій всередині спільноти.

У *підрозділі 1.2 «Постановка проблеми міської ідентичності у соціологічному дискурсі»* показано, що питанням міської ідентичності займалися багато соціологів, в числі яких класики соціології М. Вебер,

Е. Дюркгейм, Ф. Тьоніс, Г. Зіммель, Р. Парк, Л. Вірт та сучасні всесвітньо відомі автори М. Кастельс, З. Бауман. Міська ідентичність як процес є складним для вивчення, і нині існує багато теорій, які намагаються пояснити принципи утворення і розвитку міської ідентичності. Міська ідентичність поки не реалізується як цілісний проект, однак знання механізмів її формування, чинників, інститутів і стратегій, направлені на поглиблення рефлексії про використання ресурсного потенціалу міської ідентичності в контексті забезпечення розвитку міст.

У другому розділі «Методологія та досвід соціологічних досліджень міської ідентичності» була висвітлена методологія дослідження ставлення людини до міста та показаний світовий та вітчизняний досвід емпіричних соціологічних досліджень сприйняття міста його мешканцями.

У підрозділі 2.1 «Методологія дослідження ставлення людини до міста (за Е. Релфом та Д. Хаммоном)» було визначено, що зв'язок з місцем включає в себе оцінку фізичного та соціального середовища; їх оцінку з точки зору задоволення різних функціональних (безпека, інфраструктура, можливості спілкування, роботи, самореалізації) і психологічних потреб (позитивна самооцінка, покликання, групове членство).

У підрозділі 2.2. «Світовий та вітчизняний досвід емпіричних соціологічних досліджень сприйняття міста його мешканцями» були проаналізовані зарубіжні й вітчизняні соціологічні дослідження міської ідентичності К. Лінча, Ф. Знанецького та О. Мусієздова та виявлені різні фактори за яких ця ідентичність досягається. Аналіз структури та результатів даних досліджень показав, що питанням міської ідентичності у розрізі ставлення людини місця та сприйнятті міста приділена значна увага у соціологічній думці, а головне, що актуальність даних питань є і сьогодні, адже з розвитком глобалізації людині стає все важче ідентифікувати себе з місцевістю, у якій вона проживає, та мати відповідні патріотичні почуття до неї, а значить, і до своєї країни.

У третьому розділі «Міська ідентичність на теренах України у регіональному розрізі» розміщено результати авторського двоетапного емпіричного дослідження, присвяченого уявленням городян про образ Миколаєва та миколаївську ідентичність.

У пункті 3.1 «Анкетне опитування жителів міста Миколаєва» було виявлено, що жителі міста Миколаєва в достатній мірі асоціюють себе з миколаївцями, хоча в той же час не мають чітко окресленого образного уявлення про своє місто. Сформовано уявлення про те, чи, на думку опитаних, миколаївці відрізняються від жителів інших міст (регіонів) країни, і в чому саме це проявляється. Загалом, встановлено та оцінено загальний рівень міської ідентичності населення міста Миколаєва, та аналогічно – по основним демографічним категоріям миколаївців.

У пункті 3.2 «Інтерв'ювання мешканців міста Миколаєва, які особливою мірою ідентифікують себе з містом» був виявлений і досліджений образ міста Миколаєва, що уявляється у образі корабля та атрибутиці, що пов'язана з ним (наприклад, якір). Відтак, було з'ясовано, що великий вплив на формування міської ідентичності миколаївців має кораблебудівне минуле міста. Також було встановлено, що всі опитані вважають себе миколаївцями, але вони не особливо переймаються такою ідентичністю, зокрема не бачать її якогось значення у своїй життєдіяльності. У підсумку маємо своєрідний парадокс у тому що миколаївці, яким пропагують місто та його славетне минуле, і які самі себе вважають себе миколаївцями, – недостатньо цінують свою миколаївську самоідентичність та тому й не відтворюють її, перебуваючи за межами міста, наприклад, в іншій місцевості України.

У **висновках** здійснено теоретичні узагальнення з теми та підсумовано результати емпіричного дослідження, в наслідок чого автор дійшов наступних висновків.

Було зроблено проаналізовано та інтегровано поняття «ідентифікація», «місто», «міська ідентифікація», висвітлено історію формування понятійного

апарату та теоретико-методологічних засад дослідження міської ідентичності. Поняття «ідентифікація» вперше почали вивчати в психології (у межах психоаналізу); надалі даний концепт розглядали вже і у соціологічних колах, а саме М. Вебер, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Ф. Тьоніс, а у межах соціології міста – Л. Вірт, Р. Парк.

Була розглянута проблема процесу та факторів формування міської ідентичності. Автор, в рамках конструктивізму і міждисциплінарного підходу, розвиває тезу про те, що міська ідентичність є символічним ресурсом міста: символічний ресурс міської ідентичності полягає в його здатності бути соціокультурною підставою конструювання міського середовища. Привабливий образ міста будується на основі позитивної і стійкої ідентичності: тим самим формується сприятливий мікроклімат всередині території, створюються умови для реалізації творчого потенціалу містян, знижується відтік молодих і талановитих жителів, а також залучаються цільові аудиторії. Тому знання про механізм його формування набуває важливого значення для місцевих громад та еліт; необхідно зміцнювати символічний зв'язок між містом і його мешканцями.

Були проаналізовані дві фундаментальні наукові праці, присвячених питанням сприйняття міста його мешканцями – К. Лінча «Образ міста» та Ф. Знанецького «Місто у свідомості його мешканців». Так, К. Лінч досліджував місто під кутом зору географічного підходу та виявив, що місто являє собою, перш за все, особливий тривимірний простір. Він вважав, що місто можна сприймати не тільки за допомогою органів чуття, а й абстрактно, уявно, темпорально. Він досліджував образ міста за допомогою його основних елементів, а саме: шляхів, меж, вузлів та орієнтирів. К. Лінч використовував картографічний метод, на карті по закінченні обробки отриманих результатів від респондентів, він зобразив «сильні» та «слабкі» точки, тобто такі, які містяни згадували частіше і рідше. Головний недолік такого методу полягав у тому, що сприйняття міста відбувалось тільки через міський простір, і не розглядались інші фактори.

У роботі ж Ф. Знанецького даний недолік було усунуто; в ній досліджувалося те, які засади має міська спільнота (у даному випадку – на прикладі польського м. Познань) в моральній свідомості його мешканців, і в якому напрямку ці засади могли б бути розширені.

Як практичний інструментарій здійснення емпіричних досліджень, були розглянуті авторські вимірювальні шкали Е. Релфа та Д. Хаммона, за допомогою яких дослідники визначали ставлення людей до місця, в якому вони проживали. Е. Релф був одним з перших науковців, що намагались пояснити інтерпретацію зв'язку з місцем. Суть його шкали зводилась до того, що у ній була градація відносин людини до місця в залежності від ступеня відчуття включеності; дана шкала стала основою для багатьох шкал, що досліджували зв'язок з місцем. В свою чергу, Д. Хаммон для виділення типів зв'язку з місцем, створив три шкали: шкала зв'язку з місцем; шкала відносин з містом/селом; шкала ідентичності.

За результатами двоетапного емпіричного дослідження (масового анкетного опитування та інтерв'ювання мешканців міста Миколаєва) було встановлено, що одним із базових елементів у формуванні міської ідентичності нині залишається історичне минуле Миколаєва. Був показаний образ міста Миколаєва очима його жителів: на думку опитаних Миколаїв – це місто кораблебудування, промисловість якого нині знаходиться у стані занепаду. У містян є стійкий образ міста, що є відображенням минулого міста, який уособлюється у кораблі та у всьому, що пов'язано з ним.

Показано основні особливості його мешканців, що відображаються в асоціації містян власне як миколаївців. В той же час було виявлена відсутність розуміння важливості ролі миколаївця для респондентів, тобто, люди вважають себе миколаївцями, але не надто переймаються цією ідентичністю у практичному житті.

Були також досліджені думки жителів Миколаєва на тему наявності відмінностей між ними та жителями інших міст України. Тут було виявлено, що особливості міської ідентичності мають місце у сучасному суспільстві, і

якщо на рівні локальному вони проявляються слабо, то на міжрегіональному рівні вони мають місце у манері спілкування, у ставленні до звичаїв та традицій.

Отже, дослідження явища міської ідентичності потребує більшої уваги з боку сучасних дослідників, адже відбувається процес глобалізації і процес ідентифікації у суспільстві (у тому числі в місті) стає важчим для людини, через явище міської ідентифікації можна досліджувати багато сучасних актуальних питань, таких як імідж міста в очах його жителів, особливості кожного міста на фоні інших.

АНОТАЦІЯ

Кравченко В. В. Особливості міської ідентичності населення міста Миколаєва. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

Дана тема та її дослідження є важливою для сучасних українських умов, для південного регіону України у розрізі особливостей міської ідентичності, адже Миколаїв, заснований як один із форпостів Російської імперії XVIII ст., нині має свої особливості та проблеми інтеграції у сучасне українське суспільство саме у соціокультурному плані. Відштовхуючись від нещодавніх суспільно-політичних подій в Україні, які не минули і південноукраїнські міста, питання міської ідентичності набувають особливої актуальності, внаслідок чого структурні складові та спрямованість такої ідентичності, співвіднесені із загальноукраїнською ідентичністю, мають бути предметом моніторингових досліджень. Це є особливо важливим є важливим з огляду на сучасні реалії «війни смислів», в яких нині перебуває українське суспільство.

Об'єктом дослідження є міська ідентичність. Предметом дослідження є особливості міської ідентичності сучасності на прикладі м. Миколаєва.

У процесі дослідження було з'ясовано, що важливим чинником, який впливає на міську ідентифікацію миколаївців, все одно залишається його історичне минуле (а не сьогодення). Також було виявлено, що миколаївці мають достатньо сформований образ миколаївця та міста.

Результати дослідження можуть послугувати базою для розробки міською елітою за участю миколаївської громади стратегії та програми зміцнення миколаївської міської ідентичності, а також її інтеграції у загальний український соціокультурний простір.

Ключові слова: ідентичність, ідентифікація, місто, міська ідентичність.

SUMMARY

KRAVCHENKO V.V. PECULIARITIES OF THE INHABITANTS' IDENTITY OF THE CITY OF MYKOLAYIV.

Diploma work for getting an educational degree of "magister". Chornomorsky National University named after Petro Mogula. - Mykolayiv, 2019.

This topic and its study are important for modern Ukrainian conditions, for the southern region of Ukraine in the context of the peculiarities of the city's identity, as Mykolayiv was founded as one of the outposts of Russian Empire of the XVIII century. Nowadays it has its own peculiarities and problems with integration into modern Ukrainian community just in the sociocultural plan. Taking into account the last sociopolitical events in Ukraine, which came through the southern Ukrainian cities, the issue of the city's identity gained special relevance, in consequence, all structural components and coarseness of such an identity correlated with all Ukrainian identity should be the subject of monitoring researches. This is especially important from the point of view of the modern realities of the "war of senses" in which Ukrainian society exists nowadays.

The object of the study is the city's identity.

The subject of the study is the peculiarities of the city's identity on the example of the city of Mykolayiv.

In the research process, it was found out that an important factor influencing the city's identity is its historical past. It appeared that the city's inhabitants had formed their own image of the city and a person living in.

The results of the study may be used by the urban elite as the basis for developing the program of the city's identity and for its integration into all Ukrainian sociocultural open space.

KEYWORDS: an identity, an identification, a city, the city's identity.